

Пугач С. І.,
аспірантка

Донецького державного університету внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розкрито ключові загальнотеоретичні аспекти методології дослідження жіночої злочинності. Зауважено, що дослідження жіночої злочинності в Україні спрямовано на визначення факторів, що сприяють жіночій злочинності, аналіз профілю жінок-злочинниць та особливостей їх поведінки, типологізацію кримінальних правопорушень вчинених жінками, визначення динаміки злочинності та її соціальних наслідків, узагальнення судової практики та практики кримінальної відповідальності, розробку програм запобігання злочинності, реабілітації і реінтеграції жінок, які вчинили кримінальні правопорушення, виявлення гендерних аспектів кримінального права та ін. Підкреслено, що методологія дослідження жіночої злочинності включає такі етапи, як: підготовка, збір даних, аналіз науково-теоретичних та прикладних досліджень в даній сфері, виявлення тенденцій і закономірностей, розробка рекомендацій щодо профілактики та запобігання жіночої злочинності. Визначено, що методологія дослідження жіночої злочинності, як міжгалузевого інституту, складається з наукових принципів пізнання (класичних та неklasичних принципів), методологічних підходів (герменевтичного, системного, функціонального, інституціонального і синергетичного) та методів наукового дослідження (загальнонаукових, спеціально-наукових методів в галузі права, емпіричних методів). Відзначено, що дослідження жіночої злочинності передбачає також застосування міждисциплінарного підходу та можливе використання психологічних, соціологічних, антропологічних, інформаційно-аналітичних та ін. методів. Узагальнено, що методологія відіграє ключову роль у дослідженні жіночої злочинності, оскільки забезпечує наукову обґрунтованість висновків та ефективність розроблених рекомендацій, що досягається завдяки системності аналізу жіночої злочинності як складного соціально-правового явища, об'єктивності результатів дослідження, виявленню закономірностей, застосуванню міждисциплінарного підходу та практичній спрямованості дослідження, що в кінцевому результаті сприяє розробці ефективних заходів профілактики, запобігання та реабілітації жінок-злочинниць.

Ключові слова: методологія наукового дослідження, методи наукового дослідження, методологічні підходи дослідження, принципи наукового пізнання, жіноча злочинність.

Puhach S. I. Methodology of research into female crime: general theoretical aspects

Abstract. The article reveals the key general theoretical aspects of the methodology of research into female crime. It is noted that the research into female crime in Ukraine is aimed at identifying factors contributing to female crime, analyzing the profile of female criminals and the characteristics of their behavior, typifying criminal offenses committed by women, determining the dynamics of crime and its social consequences, generalizing judicial practice and the practice of criminal liability, developing programs for crime prevention, rehabilitation and reintegration of women who have committed criminal offenses, identifying gender aspects of criminal law, etc. It is emphasized that the methodology of research into female crime includes such stages as: preparation, data collection, analysis of scientific, theoretical and applied research in this area, identifying trends and patterns, developing recommendations for the prevention and control of female crime. It has been determined that the methodology for studying female crime, as an interdisciplinary institute, consists of scientific principles of cognition (classical and non-classical principles), methodological approaches (hermeneutic, systemic, functional, institutional and synergistic) and methods of scientific research (general scientific, special scientific methods in the field of law, empirical methods). It is noted that the study of female crime also involves the use of an interdisciplinary approach and the possible use of psychological, sociological, anthropological, information-analytical, etc. methods. It is summarized that the methodology plays a key role in the study of female crime, as it ensures the scientific validity of the conclusions and the effectiveness of the developed recommendations, which is achieved through the systematic analysis of female crime as a complex socio-legal phenomenon, the objectivity of the research results, the identification of patterns, the use of an interdisciplinary approach and the practical orientation of the research, which ultimately contributes to the development of effective measures for the prevention, deterrence and rehabilitation of female criminals.

Key words: methodology of scientific research, methods of scientific research, methodological approaches to research, principles of scientific knowledge, female crime.

Постановка проблеми. Жіноча злочинність є багатогранним соціально-правовим явищем, яке потребує комплексного дослідження на основі єдиної методологічної парадигми, яка б охоплювала всі аспекти цього явища, оскільки традиційні кримінологічні методи дослідження не завжди у повній мірі пояснюють особливості жіночої злочинності та не враховують її специфічні соціальні, психологічні та гендерні фактори. У цьому контексті важливим є розширення методологічного інструментарію, зокрема, включення міждисциплінарного підходу та використання сучасних емпіричних методів наукового дослідження. Вивчення жіночої злочинності потребує глибокого аналізу причин та умов, що сприяють залученню жінок до злочинної діяльності, оцінки ефективності існуючих заходів профілактики та реінтеграції, що сприятиме формуванню більш гуманної та диференційованої кримінальної політики. Дослідження методології жіночої злочинності не лише поглиблює розуміння цього явища, а й сприяє вдосконаленню законодавчих механізмів, розвитку превентивних заходів та підвищенню ефективності системи кримінальної юстиції, формуючи стратегії соціальної адаптації і мінімізації ризиків рецидиву серед жінок.

Виклад основного матеріалу. Серед напрямків дослідження жіночої злочинності в Україні можна виділити наступні: діагностика причин та умов, що сприяють жіночій злочинності; оцінка соціально-демографічних характеристик жінок-злочинниць, аналіз особливостей їх поведінки; вивчення впливу психоемоційного стану, психологічних травм, культурних стереотипів та гендерних очікувань на поведінку жінок-злочинців; типологізація злочинів, які частіше вчиняють жінки, в т.ч. порівняння з рівнем і структурою жіночої злочинності в інших країнах для виявлення унікальних особливостей українського контексту; вивчення змін у рівнях і структурі жіночої злочинності у різні періоди (зокрема, під час кризових ситуацій, збройних конфліктів чи соціальних потрясінь); дослідження соціальних наслідків жіночої злочинності; аналіз судової практики, особливостей призначення покарання жінкам, включно із можливістю застосування альтернативних видів пока-

рання; оцінка ефективності запобіжних заходів спрямованих на запобігання кримінальних правопорушень жінок; дослідження впливу сімейного середовища, освіти та соціальних програм на попередження жіночої злочинності; розробка рекомендацій для удосконалення програм профілактики злочинності серед жінок; аналіз механізмів реінтеграції жінок після відбуття покарання, ролі соціальних служб та громадських організацій у цьому процесі; визначення гендерних особливостей у кримінальному праві та кримінальному процесі щодо жінок та ін.

Зауваженні напрямки наукового осмислення жіночої злочинності зумовлюють застосування сучасної методології дослідження соціально-правових явищ. Так, на думку В.В. Дудченко «сучасна методологія є системою концептуальних підходів, загальнонаукових та спеціальних методів і засобів дослідження, а також знанням про закономірності їх застосування» [1, с. 248], а з точки зору М.М. Драгомерецького «сучасна юридична наука оперує різноманітними підходами синкретичного та синергетичного спрямувань, намаганнями переосмислити здобутки класичної, неklasичної та постнеklasичної методології» [2, с. 35].

Методологія дослідження жіночої злочинності включає такі етапи, як: підготовка (визначення проблематики цілей, завдань та методів), збір даних (аналіз статистики, вивчення судових матеріалів, анкетування, опитування та ін.), виявлення тенденцій та закономірностей, розробка рекомендацій щодо профілактики та запобігання жіночої злочинності. Також, важливим етапом дослідження жіночої злочинності є аналіз науково-теоретичних та прикладних досліджень в даній сфері. На думку А. Гавловської та А. Дзюрбеля на даному етапі досліджується «спектр теоретичних та практичних питань у сфері жіночої злочинності, що презентувалися науковцями в текстах авторефератів дисертацій, монографій, наукових статей, тез та інших наукових праць» [3, с. 136]. Зокрема, основними напрямками дослідження жіночої злочинності в українській правничій науці стали: 1) кримінально-правова характеристика окремих видів кримінальних правопорушень вчинених жінками (С.М. Балабан Л.А. Остапенко,

Х.І. Романюк, К.О. Черевко, О.В. Шевченко та ін.); 2) кримінально-правове виправлення засуджених жінок (В.А. Бадира, С.О. Виноградова, О.Р. Петерімова, Г.С. Резніченко та ін.); 3) кримінально-правова та кримінологічна характеристика жіночої злочинності (М.О. Євдокімова, Т.В. Родіонова, В.В. Федусик, М.М. Чаплик, Л.О. Шевченко та ін.); 4) профілактика та протидія жіночій злочинності (Т.В. Гапека, Т.Л. Кальченко, Т.А. Третьякова, А.С. Трибушенко та ін.) [3, с. 137-139].

Методологія дослідження жіночої злочинності, як міжгалузевого інституту, складається з наукових принципів пізнання, методологічних підходів та методів наукового дослідження.

Серед принципів наукового пізнання виділяють класичні принципи для дослідження простих систем (принцип об'єктивності, принцип раціональності, принцип детермінізму, принцип системності, принцип емпіричної перевірки, принцип плюралізму, принцип історизму та ін.) та неklasичні принципи для дослідження більш складних систем (принцип відносності, принцип ймовірнісного опису, принцип суб'єктності, принцип синергетичності та ін.). Зокрема, на значенні такого принципу наукового пізнання, як принцип історичності при дослідженні правових явищ зауважує Н.М. Онищенко – «ґрунтуючись на принципі історизму, логічне дослідження права розкриває історичну повторюваність і загальні принципи розвитку, тому будь-яке дослідження права у своїй основі має ґрунтуватися на єдності історичного й логічного» [4, с. 110]. Практичне застосування принципу історизму, як методологічних засад дослідження, передбачає вивчення явищ і процесів у їхньому історичному розвитку та зв'язку з конкретними умовами часу, що при дослідженні жіночої злочинності дозволяє зрозуміти, як змінювалися масштаби, характер і мотиви злочинів жінок під впливом соціальних, політичних та економічних факторів, з урахуванням соціокультурного контексту (в т.ч. еволюції соціальної ролі жінки у патріархальному суспільстві) і динаміки правових норм.

Основними методологічними підходами наукових досліджень є: герменевтичний, системний, функціональний, інституціональний

та синергетичний. Враховуючи обмежений обсяг даного дослідження охарактеризуємо один із методологічних підходів, які застосовуються до вивчення проблемних аспектів жіночої злочинності, а саме системний підхід. Загалом, системний підхід у наукових дослідженнях ґрунтується на аналізі досліджуваних явищ та процесів як комплексу взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісну систему та врахуванні множинності факторів їх взаємозв'язків. Основними характеристиками системного підходу є:

1) цілісність (системний підхід розглядає об'єкт дослідження як цілісну систему, в якій кожен елемент взаємодіє з іншими);

2) ієрархічність (системи мають багаторівневу структуру, де кожен рівень може бути підсистемою вищого рівня);

3) взаємозв'язок (елементи системи взаємодіють між собою, утворюючи єдину структуру, що забезпечує функціонування системи як цілого);

4) динамічність (системи можуть змінюватися під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів);

5) цілеорієнтованість (врахування мети системи, яка визначає її функціонування).

Як зауважує Р.І. Сибірна «багатоаспектність будь-якого правового феномену зумовлює необхідність застосування системного підходу, у межах якого розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші» [5, с. 31]. Отже, системний підхід до вивчення жіночої злочинності дозволяє розглядати це явище як складну соціально-правову систему, що потребує аналізу з урахуванням множинності факторів і взаємозв'язків, а багатоаспектність цього феномену обумовлює необхідність використання окремих підходів, таких як структурно-функціональний (наприклад, вивчення функціональної ролі кожного елементу у формуванні злочинної поведінки жінки, зокрема, ролі сім'ї, суспільного середовища чи рівня освіти), системно-діяльнісний (розробка профілактичних заходів, спрямованих на зміну соціальних практик і поведінкових установок жінок-злочинниць) та системно-генетичний (наприклад, дослідження генезису жіночої злочинності через аналіз історичних, культурних і соціальних факторів).

До системи методів методології дослідження жіночої злочинності можемо віднести загальнонаукові методи («методи, які використовують в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, спричиняє критичний перегляд прийнятого досі понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається» [6, с. 112]), спеціально-наукові методи в галузі права (спеціально-наукова методологія – це «сукупність специфічних методів кожної конкретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми» [5, с. 30]) та методи емпіричного дослідження.

Перерахуємо окремі з них та наведемо приклади застосування саме в сфері дослідження жіночої злочинності:

1. Загальнонаукові методи: 1) аналіз (вивчення окремих аспектів жіночої злочинності); 2) синтез (систематизація даних про взаємозв'язок різних факторів у формуванні злочинної поведінки жінок); 3) індукція (виведення закономірностей жіночої злочинності на основі аналізу окремих випадків або емпіричних даних); 4) дедукція (перевірка теорії соціального середовища на практичних кейсах); 5) абстрагування (вивчення типових характеристик жіночої злочинності); 6) узагальнення (формулювання основних характеристик жіночої злочинності на основі попередніх досліджень); 7) класифікація (групування жінок-злочинниць за віком, соціальними чи психологічними характеристиками); 8) системний підхід (аналіз жіночої злочинності як системи, що включає індивідуальні, соціальні та правові аспекти); 9) порівняння (порівняння відмінностей між жіночою та чоловічою злочинністю) та ін.

2. Спеціально-наукові методи в галузі права: 1) формально-юридичний метод (вивчення нормативно-правової бази, що регулює кримінальну відповідальність жінок); 2) порівняльно-правовий метод (порівняння санкцій та механізмів ресоціалізації для жінок-злочинниць у різних державах); 3) метод тлумачення правових норм (інтерпретація судових рішень щодо жінок-злочинниць); 4) кримінологічний метод (аналіз факторів, що впливають на злочинну поведінку жінок); 5) історико-правовий метод (дослідження

еволюції підходів до жіночої злочинності в різні історичні періоди), 6) догматичний метод (дослідження законодавчих дефініцій, пов'язаних із жіночою злочинністю) та ін.

3. Емпіричні методи: 1) анкетування, опитування та інтерв'ю із засудженими жінками (дозволяють дослідити особистісні характеристики засуджених, мотиви їхньої злочинної поведінки, вплив життєвих обставин і соціального оточення на їхні дії, розкривають соціально-психологічні чинники злочинності, такі як сімейний статус, рівень освіти, вплив насильства або дискримінації, дають можливість дослідити ставлення жінок до кримінальної поведінки, покарання та реабілітації); 2) аналіз статистичних даних про жіночу злочинність (забезпечує загальне розуміння масштабів жіночої злочинності, типів найпоширеніших злочинів та їх динаміки, дозволяє виявити соціально-демографічні характеристики засуджених, сприяє вивченню тенденцій змін у рівні злочинності серед жінок залежно від часу, регіону чи соціальних умов).

Слід зауважити, що дослідження жіночої злочинності передбачає також застосування міждисциплінарного підходу та можливе використання психологічних, соціологічних, антропологічних, інформаційно-аналітичних та ін. методів. Наприклад, метод експертних оцінок дозволяє визначити тенденції та особливості жіночої злочинності на основі експертних висновків; аналіз великих даних (Big Data) – застосовується для вивчення даних про жіночу злочинність у судових реєстрах, кримінальних звітах; моніторинг медіа – для аналізу публікацій у ЗМІ про випадки жіночої злочинності. Окрім того, дослідження жіночої злочинності охоплює низку галузей науки, кожна з них привносить унікальні методи та підходи, що дозволяє комплексно вивчати цей феномен та дозволяє розглядати жіночу злочинність з різних аспектів (правового, соціального, психологічного тощо), створювати ефективні програми профілактики, реабілітації та ресоціалізації, забезпечити гуманізацію кримінальної політики щодо жінок. Серед таких наукових галузей зокрема можна виділити наступні: кримінологію (дослідження причин, структури, динаміки і тенденцій жіночої злочинності, мотивів та соціальних умов, що сприяють злочинній поведінці жінок, роз-

робка профілактичних заходів для зменшення рівня злочинності); кримінальне право (дослідження юридичних аспектів кримінальних правопорушень, вчинених жінками, застосування законодавства щодо жіночої

злочинності та визначення особливостей кваліфікації таких злочинів); психологію (досліджує особистісні характеристики жінок, які вчиняють кримінальні правопорушення, в т.ч. психологічні травми, емоційний стан та моти-

Таблиця 1

Таблиця елементи методології дослідження такого виду кримінального правопорушення як вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини

<i>Категорія</i>	<i>Елементи</i>	<i>Опис</i>
<i>Принципи</i>	Принцип об'єктивності	забезпечення неупередженості в аналізі фактів і обставин злочину
	Принцип раціональності	використання логічних підходів у поясненні причин злочину
	Принцип детермінізму	визнання впливу соціальних, психологічних і біологічних факторів
	Принцип системності	розгляд злочину в контексті взаємозв'язків особистості, суспільства та права
	Принцип емпіричної перевірки	підтвердження висновків через аналіз реальних даних (експертиз, статистики)
	Принцип плюралізму	використання різних наукових позицій для всебічного аналізу
	Принцип історизму	врахування історичного контексту правового регулювання.
	Принцип відносності	оцінка обставин злочину у конкретному соціально-культурному контексті.
	Принцип ймовірнісного опису	аналіз імовірності впливу різних факторів на злочин
	Принцип суб'єктності	визнання унікальних характеристик жінки як суб'єкта злочину
<i>Підходи</i>	Герменевтичний	тлумачення правових норм, судових рішень, соціальних текстів щодо злочину
	Системний	розгляд злочину як частини системи, яка включає правові, соціальні та психологічні аспекти
	Функціональний	аналіз ролей та функцій, які виконують різні елементи системи, що впливають на злочин
	Інституціональний	вивчення ролі правових та соціальних інститутів у формуванні поведінки матері
	Синергетичний	дослідження взаємодії біологічних, психологічних і соціальних факторів
<i>Методи</i>	<i>Загальнонаукові</i>	
	Аналіз і синтез	вивчення злочину через розчленування на складові частини і об'єднання їх у цілісну картину
	Індукція та дедукція	перехід від конкретного до загального і навпаки.
	Моделювання	відтворення ситуацій, що могли призвести до злочину
	Системний аналіз	дослідження взаємозв'язків між різними аспектами злочину
	<i>Спеціально-наукові (в галузі права)</i>	
	Порівняльно-правовий	порівняння правового регулювання цього злочину в різних правових системах
	Формально-юридичний	аналіз норм права, які регулюють відповідальність за цей злочин
	Інтерпретація правових норм	встановлення змісту і значення норм, що стосуються злочину
	<i>Емпіричні</i>	
	Соціологічні дослідження	опитування чи інтерв'ю для вивчення суспільного ставлення до таких злочинів
	Психологічне тестування	оцінка психічного стану матері під час вчинення злочину
	Статистичний аналіз	збір та аналіз даних про частоту злочину і фактори, що його спричиняють.
	Контент-аналіз	аналіз судових рішень та медіаматеріалів, що стосуються злочину

ваційні фактори, роль сімейних і соціальних зв'язків у формуванні злочинної поведінки); соціологію (досліджує вплив соціальних, економічних та культурних факторів на злочинність серед жінок, соціальні стереотипи та гендерну дискримінацію, які можуть впливати на поведінку жінок); пенітенціарну науку (досліджує особливості утримання жінок у виправних установах, розробляє реабілітаційні програми для засуджених жінок та методики їх ресоціалізації після відбуття покарання); гендерні студії (досліджує роль гендерних стереотипів і нерівності у формуванні злочинної поведінки жінок, вплив гендерних аспектів на кримінальну політику і судочинство) та ін.

Враховуючи зауважене вище визначимо елементи методології дослідження такого виду кримінального правопорушення вчиненого суто жінкою, як вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (таб. 1).

Висновки. Дослідження жіночої злочинності в Україні спрямовано на визначення факторів, що сприяють жіночій злочинності, аналіз профілю жінок-злочинниць та особливостей їх поведінки, типологізацію кримінальних правопорушень вчинених жінками, визначення динаміки злочинності та її соціальних наслідків, узагальнення судової практики та практики кримінальної відповідальності, розробку програм запобігання злочинності, реабілітації і реінтеграції жінок, які вчинили кримінальні правопорушення, виявлення гендерних аспектів кримінального права та ін.

Методологія дослідження жіночої злочинності включає такі етапи, як: підготовка, збір даних, аналіз науково-теоретичних та прикладних досліджень в даній сфері, виявлення тенденцій і закономірностей, розробка рекомендацій щодо профілактики та запобігання жіночої злочинності. Методологія дослідження жіночої злочинності, як міжгалузевого інституту, складається з наукових принципів пізнання (класичних та неklasичних принципів), методологічних підходів (герменевтичного, системного, функціонального, інституціонального і синергетичного) та методів наукового дослідження (загальнонаукових, спеціально-наукових методів в галузі права, емпіричних методів). Дослідження жіночої злочинності передбачає також застосування міждисциплінарного підходу та можливе використання психологічних, соціологічних, антропологічних, інформаційно-аналітичних та ін. методів. Методологія відіграє ключову роль у дослідженні жіночої злочинності, оскільки забезпечує наукову обґрунтованість висновків та ефективність розроблених рекомендацій, що досягається завдяки системності аналізу жіночої злочинності як складного соціально-правового явища, об'єктивності результатів дослідження, виявленню закономірностей, застосуванню міждисциплінарного підходу та практичній спрямованості дослідження, що в кінцевому результаті сприяє розробці ефективних заходів профілактики, запобігання та реабілітації жінок-злочинниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень: монографія. Одеса, 2006. 304 с.
2. Драгомерецький М.М. Особливості методології загальнотеоретичного дослідження міжгалузових інститутів права. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2021. С. 34-36. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/5.pdf (дата звернення: 16.10.2024)
3. Havlovska A., Dzyurbel A. State Of Research Of Certain Aspects Of Female Criminality In Ukraine. *Архів кримінології та судових наук: наук. журн.* Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», 2023. No. 1 (7) 2023 С. 135-141. URL: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal/issue/view/7/7> (дата звернення: 12.10.2024)
4. Оніщенко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ : Юрид. думка, 2008. 336 с.
5. Сибірна Р.І. – Сучасні підходи до проведення наукових досліджень у юриспруденції. *Право.ua* № 3, 2021. С. 28-34. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/10/28_Sybirna.pdf (дата звернення: 10.10.2024)
6. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / укладачі: Н.В. Рашкевич, Ю.А. Отрош. Харків, 2022. 291 с. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15073/1/NACH_POS_Metod_ta_orh_nauk_dosl.PDF (дата звернення: 15.10.2024)